

Hvilken kamp for at undslippe

AF

JAN PEDERSEN

Niels Kaj Jerne (1911-1994) var en førende skikkelse i immunologien, den biologisk-medicinske videnskabsgren der undersøger hvordan legemet reagerer mod fremmede, sygdomsfremkaldende mikroorganismer*. Han var ophavsmand til flere af efterkrigstidens mest betydningsfulde teorier på området og varetog desuden vigtige administrative og ledelsesmæssige funktioner på internationalt plan. I 1984 fik han Nobelprisen. Thomas Söderqvist har nu skrevet Jernes biografi. Bogen opfylder de forventninger man med rimelighed kan nære mht. at få faktisk besked om Jernes liv, karriere og miljø. Den rummer desuden en fortolkning af hans 'livsprojekt'. Med den grundige og seriøse dækning af sit emne er det ikke desto mindre en problematisk og provokerende bog, både hvad angår indhold og form.

Söderqvist har fat på et vigtigt stof. Hans behandling af det har krav på at blive taget alvorligt for sin egen skyld, ikke som et tilfældigt eksempel på den biografiske form, der jo er blevet både brugt og debatteret meget de seneste år. Dette være sagt uden modvilje over for hverken debatten eller biografien som historisk subgenre. Jeg vil tværtimod pointere at min anke mod bogen ikke er at den handler om et enkelt individ. Kritikken vedrører udfoldelsen af det potentiale mht. historisk samfundsforståelse der vitterlig ligger i det empiriske stof.

I begyndelsen af bogen har Söderqvist selv nogle korte overvejelser om biografien som genre, særligt vedrørende hvad man kan forvente at lære om videnskabens struktur og udvikling ved at studere forskeres livsforløb. En biografi over en videnskabsmand bruges typisk som en linse i hvis brændpunkt man kan studere forskningsideernes faktiske udfoldelse i et socialt og intellektuelt miljø. En anden mulighed er at lægge vægten på selve erkendelsesudviklingen, uden at gå højt op i de betingende omstændigheder. Inden for den førstnævnte, mere kontekst-ori-

* Thomas Söderqvist: *Hvilken kamp for at undslippe*. En biografi om immunologen og nobelpristageren Niels Kaj Jerne. Borgens Forlag 1998.

enterede fremgangsmåde kan videnskaben og forskerpersonligheden opfattes som udtryk for de bredere strømninger i samtiden. Alternativet er et mere aktørbetonet perspektiv. Söderqvist distancerer sig ikke voldsomt fra nogen af disse programmer, men vil tværtimod selv indlægge træk fra dem i sin Jerne-biografi. Han synes dog der mangler noget, nemlig den 'eksistentielle' dimension, spørgsmålet om forskerkarrierens afhængighed af de helt personlige, individuelle forudsætninger. Man kan ikke ad anden vej trænge ordentligt ind i videnskabens væsen, mener Söderqvist. Den gåde han vil løse, er hvordan individet kan overskride de betingelser der sættes af samfundet og kulturen. For at finde en udtryksform der kan rumme et sådant indhold, vender Söderqvist sig til den klassiske liv-og-værk-biografi, gående fra fødsel til død. Det skal dog ikke, som i denne genres tidligere glansperiode, være en helteskildring, men derimod en nuanceret beretning med »de grundlæggende livsspørgsmål« som klangbund. Der lægges ikke an til psykologisk reduktionisme. Söderqvist vil at de menneskelige valg tages alvorligt.¹

Den specifikke hypotese er at Jernes liv – hvis mønster angiveligt ikke er så sjældent i videnskabens verden – har karakter af en opbyggelig tragedie à la Faust. Jerne skabte store og gode ting og fik dermed forløst sin trang til at leve som et enestående menneske. Han vandt anerkendelse i en verden hvor han ellers følte sig som en fremmed. Sejrene blev imidlertid opnået på bekostning af engagement og ansvarlighed i personlige anliggender, herunder omsorgen for de nærmeste.²

Den første trediedel af bogen handler om Jernes opvækst og ungdom, til han i 1942, som 31-årig, afsluttede første del af sit medicinstudium ved Københavns Universitet. Jernes forældre var danske, men han blev født i England. Hovedparten af sin barndom tilbragte han i Holland, hvor faderen var en succesrig forretningsmand.

Jerne indledte i sin tidlige ungdom hvad der efter alt at dømme kunne være blevet en glimrende karriere inden for international handel, men efter et par års ansættelse i et banankompagni skiftede han spor. Ved universitetet i Leiden drev han sporadiske studier i først kemi, senere oldsprog. Som 23-årig begyndte han på sit lægestudium i København. Studiet blev langvarigt, bl.a. fordi han stiftede familie og i en periode havde arbejde. I første række skyldtes det dog at han ikke var særlig flitig på Universitetet, men gik op i andre ting, bl.a. litteratur og kunst. Hans første hustru var den lovende, efterhånden anerkendte maler 'Tjek' Jerne, (f. (Ilse) Wahl).

¹ Ss. 26-33.

² S. 35.

Der fremkommer en del af historisk interesse i denne del af livsskildringen. Det at Jerne og hans familie havde rødder i flere lande, giver anledning til en ganske stemningsmættet beskrivelse af forholdene i mellemkrigstidens europæiske højere middelklasse. Jernes far, der selv holdt på de gamle dyder, var tolerant over for den begavede søn. Faderen gav ham over mange år så meget økonomisk snor at Jerne kunne leve på en måde der ganske vist ikke var eksorbitant efter vor tids målestok, men dog markant forskellig fra den knaphed og økonomiske og arbejdsmæssige tvang som de fleste almindelige mennesker var underlagt i 1930'erne.

Selv om dette nærmest er et litterært stemningsbillede, så ligger det interessevækkende netop her, i begivenhederne og miljøet. Jernes 'eksisentielle' forhold påkalder sig derimod kun opmærksomhed fordi det fortæller noget om Söderqvist som forsker. Læseren underrettes grundigt om Jernes *Sturm und Drang*, både i puberteten og senere. Trivialiteten heri kunne vel gå an hvis stoffet havde vist sig brugbart i en argumenterende sammenhæng. I stedet opstår en første alvorlig tvivl om relevansen og lødigheden af det overordnede projekt. Tydeligt og konkret ses problemerne i behandlingen af Jernes læsning og egne små litterære forsøg. Ved den detaljerede og alvorsfulde gengivelse af det unge menneskes tanker og aktiviteter på dette område synes Söderqvist at ville fremstille Jerne som en mand der nærmede sig sin gerning som naturvidenskabelig forsker gennem bl.a. en omfattende og dyb humanistisk skoling. Det prætentiose anslag i udviklingen af dette tema står imidlertid i kras modsætning til de objektive informationer der også er i teksten. Af dem kan man regne ud at Jerne som kender af litteratur og filosofi ikke var andet end en ivrig, men ikke særlig habil amatør.

At vende dette mod Söderqvist kan måske virke unfair, for hvorfra kan jeg vide at det ikke netop er det indtryk denne er ude på at give mig? Det er trods alt hans tekst om Jerne jeg er i færd med at tolke, dvs. hvis min dom er rigtig, kan jeg i en eller anden forstand takke Söderqvist for det. Jeg vil ikke benægte dette, men i en historisk afhandling – en genre der med sit ofte stærke narrative islæt dog ligger i det videnskabelige register – må man forvente at få klar besked gennem eksplícitte argumenter. Disses fravær forbliver et i mine øjne centralt problem bogen igennem.

Hvad angår det særlige kritikpunkt der blev nævnt, Jernes interesse for humaniora, har jeg overvejet om min negative indstilling skyldes at jeg har misforstået teksten, men jeg tror det ikke. Når det hedder: »Man kunne tro, at den unge Niels nu var indtrådt i en neo-platonisk perio-

de: hånd i hånd skulle de falde op mod det ukendte.....«,³ ville man af hjertet ønske det var ironi, men der er så meget af denne art – og det serveres af Söderqvist med et sådant *stoneface* – at man desværre må tro vi forventes at tage det alvorligt som tankegods betragtet.

Dette være ikke sagt for at frakende Jernes humanistiske interesser enhver betydning for hans udvikling. Den af C.P. Snow påståede tvedeling af vort kultursystem⁴ kunne muligvis belyses ved gennem et specifikt case at drøfte hvad den amatøræssige tilegnelse af litteratur og filosofi kan betyde for mennesker der er belæste og generelt intelligente, men hvis talent blot ligger på helt andre områder. Det er i det mindste ikke utænkeligt at dette spørgsmål kunne behandles på et biografisk niveau. Det er blot ikke det der er på dagsordenen, derimod en tilsyneladende naiv benovelse over ikke mindst de mange *high end* forfatternavne (f.eks. Dostojevskij – på fransk minsanden!⁵).

I de sidste to tredjedele af bogen er det Jernes liv som forsker der står i centrum. Söderqvists beretning giver megen relevant information om immunologiens historie og om hvordan den moderne videnskabs udvikling finder sted. Jerne blev i 1943 ansat på deltid som assistent ved Statens Seruminstitut. Ikke blot var han et ubeskrevet blad, han havde end ikke sin embedseksamen i hus, så han blev naturligvis sat til at udføre rutinearbejde. Inden længe demonstrerede han imidlertid sin kreativitet. Det frembrydende talent fik anerkendelse og opbakning hos ledelse og kolleger på Seruminstittuttet. Han fik hurtigt lejlighed til at publicere en artikel, og efter at han i 1947 var blevet færdig som læge, blev han fast ansat. Seruminstittuttet var et centrum for det internationale standardiseringsarbejde på immunologi-området, og bl.a. derfor var det et dynamisk og stimulerende miljø, med gode kontakter til den internationale forskningsverden. Jerne blev dr.med. i 1951, og hans karriere gik nu slag i slag. Han fik i 1955/56 sit internationale gennembrud med den såkaldte 'selektionsteori'. Ifølge denne sker udviklingen af immunitetsgivende stoffer ikke i et tæt biokemisk samspil med de indtrængende mikroorganismer, men nærmest via endogene processer. Allerede eksisterende antistoffer som 'passer' til det indtrængende element, bliver udvalgt og formeret og giver til slut immunitet. Den inficerende mikroorganisme igangsætter blot antistoffernes selektions- og formeringsprocesser i kroppen.

Foruden at bestride chefforskerstillinger i USA, Tyskland og Schweiz havde Jerne i en periode en ledende stilling inden for WHO, FN's ver-

³ S. 101.

⁴ C.P. Snow: *The Two Cultures and the Scientific Revolution*, 1959.

⁵ S. 122.

denssundhedsorganisation. Han sluttede sin karriere som chef for Institut für Immunologie i Basel (1969-1980). Gennem årene bidrog han med yderligere et par centrale individuelle forskningsbidrag og erhvervede dertil et ubestrideligt ry som god inspirator og samtalepartner for juniorforskere og øvrige kolleger. Også som institutionsleder havde han betragtelig succes; her var hans force snarere at være en kreativ, nyopbyggende *general manager* end en stabil administratortype.

Om Söderqvists fremstilling af dette imponerende videnskabelige livsværk kan der siges både positive og negative ting. Den viden vi får, er som sagt stor, men den er også uklar og uafgrænset. Læsningen er underholdende, men prisen for dette er høj. Det bliver et problem at fremstillingen af begivenheder og stemninger i Jernes liv er vægtet så højt, på bekostning af en udlægning af hvad det egentlig var der skete, og hvorfor det er relevant for os at vide noget om det. Der er, med en lille drejning af litteraturvidenskabsmanden Wayne C. Booths begrebspar, for meget *showing* og for lidt *telling*.⁶ Omstændelige forklaringer og udlægninger kan hurtigt blive kedsommelige og sløvende i en skønlitterær tekst; her er det ofte bedre og smukkere og mere spændende og udfordrende hvis læseren selv får mulighed for at observere, tænke med og regne tingene ud. Men Söderqvists bog er ikke en roman, det er en afhandling. Derfor kan man tillade sig at indvende at det – bortset fra den personlige og eksistentielle dimension – i for høj grad overlades til læseren selv at sætte tingene på begreb. Söderqvist opfylder ikke sit indledende løfte om at den sociale kontekst og andre traditionelle tolkningsdimensioner vil blive inddraget.

Et vigtigt område hvor det konkret viser sig som et problem, bør nævnes. Immunologiens interne mytologi om Jerne går ud på at han var en meditativ type: en åndrig mand med hang til isoleret kontemplation i tilsyneladende uvirksomhed. Han var samtidig, i de flestes øjne, flink og omgængelig. Aldrig var han arrogant og nedladende over for folk, men i stand til at føre en meningsfuld samtale med både forskningskolleger og dem længere nede i prestigehierarkiet. Noget han derimod ikke var så god til, ifølge mange kilder, var det systematiske eksperimentelle forskningsarbejde, herunder de praktisk-håndværksmæssige sider. Opfattelsen af ham, også i betydelig grad genspejlet hos Söderqvist, er med andre ord at han var en romantisk Aladdin-skikkelse der i perioder drev rundt i miljøet på må og få, hyggede sig og drak eftermiddagskaffe med arbejdskammeraterne eller lå på sit kontor og røg cigaretter og stirrede ud i luften – for så pludselig at se appelsinen falde i sin turban

⁶ Wayne C. Booth: *The Rhetoric of Fiction*, 1961, rev. udg. 1983.

i form af den gode, prægnante, bagefter næsten indlysende teoretiske idé.⁷

Og sådan var det vel på en måde også. Det skal i hvert fald ikke hævdes at Söderqvist er uvederhæftig i sin redegørelse for hvad der skete, og hvilken type forsker Jerne var: en teoretiker der ved hjælp af sin fantasi formåede at udvikle dristige, men seriøse hypoteser der bagefter kunne fange de mere empirisk orienterede forskeres opmærksomhed. Problemet er at denne tolkning langtfra kan stå alene, at dømme efter de informationer som stilles til rådighed i biografien.

Allerede under sin kortvarige merkantile løbebane i de unge år udviste Jerne kommunikative og organisatoriske talenter af den art som gør en person egnet til at stå i spidsen for en bureaukratisk struktur.⁸ Der kan næppe være tvivl om at disse talenter også senere spillede en rolle, ikke mindst i årene i WHO og som forskningsleder. Når det gælder Jernes eget forskningsmæssige arbejde, er der flere eksempler på at det ikke var nok at gå og vente på den gode ide, men at han ofte, undskyld udtrykket, havde behov for et spark bagi for at hans fantasi og tænkeevne kunne vågne til dåd. Det kunne være når der kom gæsteforskere eller forskerstuderende der havde et naturligt krav på dialog eller vejledning, eller det kunne være når han selv blev omplantet og dermed fik en socio-økonomisk konditioneret impuls til at legitimere sin tilstedeværelse. En anden type inciterende omstændighed, som der dog kun er et enkelt eksempel på, kunne være et praktisk problem der kaldte på en god løsning. Jerne fik således betydelig anerkendelse i forskermiljøet for at udvikle den såkaldte 'plaque'-metode, en måleteknisk procedure.

Sådanne (mulige) drivkræfter i Jernes arbejde underkastes ikke nogen diskussion eller bliver på anden måde holdt systematisk op over for Aladdin-figuren, hvilket er en skam. Det ville åbne mulighed for, også uden at forklejne Jerne og hans status som original og selvstændig forsker, at forsøge at anskue hans arbejde som en speciel funktional variation inden for videnskabens sociale og tekniske struktur. Det tekniske aspekt ville omfatte dels de rutinemæssige aktiviteter inden for forskningen selv, dels den omtalte serumstandardisering og andet med berøringsflade til det omgivende samfund, såsom sundhedsvæsenet og medicinalindustrien. Den sociale side ville naturligvis omfatte de gruppesociologiske mekanismer inden for institutionerne, herunder karrieresystemet og dets indbyggede økonomiske og statusorienterede incitamentstrukturer. Söderqvist fremlægger meget stof der er relevant for

⁷ F.eks. s. 353.

⁸ Ss. 81, 103, 112, 179.

disse anliggender, men iværksætter ikke den mere distancerede, bredere sigtende videnskabssociologiske diskussion.

Det ligger ikke så fjernt at selv den bedste forskerbegavelse ikke kan udrette meget helt på egen hånd, men skal indgå i det rigtige miljø for at fungere. Eksemplet Jerne er endda særlig oplagt, taget i betragtning at han havde meget svært ved at koncentrere og nyttiggøre sine kræfter gennem hele sin forlængede ungdom, lige indtil det øjeblik han satte fødderne indenfor på Statens Seruminstitut. Herefter gik det som bekendt glimrende.

At der er en interaktion mellem individ og miljø kan i sig selv være trivielt, men det betyder ikke at interaktionens mekanismer, dens rekurrenente mønstre også er det. Den virkelighed vi ser for vore øjne gennem Söderqvists beretning, er et individ der folder sig ud som reaktion på sin anbringelse i et stabilt struktureret socio-teknisk system – og i stadigt samspil med dette. Billedet rummer en implicit problematisering af Söderquists 'eksistentielle' principtilgang. En konkurrerende hypotese kunne være at videnskabens væsen ligger i dens differentierede, men ikke desto mindre *kollektive* struktur hvori den store forskerpersonlighed blot varetager én blandt mange funktioner, nemlig den teoretiske kreativitet, i væsentlig grad understøttet af systemets øvrige elementer.

På den anden side skal man ikke være sur over at Söderqvist forsøger at gå nye veje. Selv om andre sider af sagen også fortjener overvejelse, kan det godt have sin rigtighed at den eksistentielle disposition har betydning for om et individ er i stand til at udfylde den her nævnte særlige kreativitetsfunktion inden for et komplekst videnskabeligt eller på anden måde innovativt miljø. Det er jo klart at det ikke er enhver beskåret. Dermed indrømmes også det berettigede i at Söderqvist lægger vægt på Jernes private liv og hans selvforståelse. Spørgsmålet er naturligvis om det gør nogen gavn at vi får denne viden. Selv om privatmanden Jerne efter mine begreber ikke var så slem som nogle har villet gøre ham til, og Söderqvist ikke er ufin eller krænkende i sin gengivelse af de private forhold, kunne vi måske nok have nøjedes med lidt mindre af det. Ikke desto mindre giver det et bredt og klart indtryk af manden og af forholdet mellem det professionelle og det personlige og private. Det er rimeligt og ærligt at Söderqvist lægger kendsgerningerne på bordet, så læseren bedre kan vurdere holdbarheden af den 'eksistens'-orienterede hovedtese.

Ved vurderingen føler man sig imidlertid langtfra overbevist om at denne konkrete, individuelle gestaltning af relationen mellem de to sfærer, den private og den videnskabelige, er repræsentativ eller typisk for Den Store Forsker.

Man kan sagtens forestille sig at teoretikerrollen i forskningsmiljøet lige så godt kunne varetages af en type der var helt anderledes end Jerne, lad os sige et mere beskedent og konformistisk menneske der ikke interesserede sig for at kende og reflektere over sin egen personlighed eller for at få skrevet sin biografi/selvbiografi (noget som Jerne var meget optaget af). Når det gælder det eksistentielle, at virkeliggøre og manifestere sit ego ved at skabe det sublime som forsker eller kunstner, er der nok ikke den store forskel mellem den ene og den anden psyko-sociale type. Det samme gælder på det lidt mere overfladiske plan, der hvor det ikke handler om eksistens, men om forfængelighed, ambitioner og trang til at vinde ydre anerkendelse, prestige og økonomisk fordel. Disse egenskaber og drifter findes vist hos de fleste, hvad enten individet i sin ydre fremtræden er flamboyant eller selvudslettende.

Söderqvists argument vedrørende de eksistentielle forholds betydning omfatter en centralt placeret påstand om at Jernes teoridannelse om organismen som et autonomt system med præformerede reaktionsmuligheder over for omverdenens påvirkninger skulle have rødder i hans inderste selvopfattelse. Jerne følte sig som en »svensknøgle«,⁹ et indstilleligt værktøj der kunne bruges overalt, men netop på en noget instrumentel måde, med en følelse af fremmedhed. Det smager jo lidt af individ versus omverden-temaet i *L'Étranger*,¹⁰ bare omvendt, hos Jerne på en konstruktiv og udadvendt måde i stedet for den introverte, fatalt ladede stemning i Camus' bog. Er dette virkelig 'eksistentielt' i en betydning der har noget med de psyko-sociale mekanismer i forskningsverdenen at gøre? På mig virker det som en yderst banal sondering i det almenmenneskelige. For en historisk-social forståelse forekommer det ikke relevant.

Der optræder i afhandlingen en del passager hvori den rent indholdsmæssige side af udviklingen i Jernes videnskabelige arbejde søges populariseret. Nogle steder virker det vellykket, andre steder lidt for naturvidenskabeligt indforstået til at man som ukyndig kan følge ordentligt med. Som helhed er Jerne-biografien dog en landvinding mht. det almindelige publikums mulighed for overhovedet at begribe hvad immunologien og dens udvikling drejer sig om.

Men Söderqvist vil meget mere end dette. Det ligger ham på sinde at tolke naturvidenskaben som en form for åndsliv der er bredere og dybere end både rationalistiske og positivistiske ideer kan vise. Et par steder smitter dette projekt af på fremstillingen af det videnskabelige arbejde

⁹ S. 483.

¹⁰ Albert Camus: *L'Étranger*, roman, 1942.

på en måde der kan forekomme misvisende. Det antydes at Jerne ikke kunne godtage sine kollegers tiltro til det gennemsnitlige, men – med sit romantiske gemyt? – mente man måtte finde sandheden i det individuelle.¹¹ Söderqvist har imidlertid andre steder med rette lagt vægt på Jernes omfattende skoling og engagement i statistik,¹² og det burde nok have været betonet at hans forbehold havde rødder i dette erkendelsesværktøj. Det kan udtrykkes sådan at han på bekostning af groft udregnede central mål ønskede større vægt på spredningen, analyseret med udgangspunkt i et mere pålideligt central mål, udregnet på grundlag af data fra individuelle cases.¹³ Dette har ikke noget at gøre med fokusering på det enkelte individ. Det er heller ikke særlig opsigtsvækkende, men indgår i overvejelserne mange steder hvor forskere benytter sig af statistiske metoder.

Söderqvist bruger selv statistiktemaet til at argumentere for at Jerne ikke var determinist, men at verden efter hans mening udviklede sig i stokastiske processer.¹⁴ Men hvor dybt er svælget mellem probabilisme og determinisme egentlig? Statistikredskabet har de da tilfælles.¹⁵ Den teoretiske statistiks stokastiske betragtningsmåde, med normalfordelingsmodellen i centrum, er ikke mindst en metode til at udfinde sandsynlige kausale modeller til brug på et empirisk materiale der nok er præget af forskelligartede udfald af gentagne eller multifaktorielle processer, men hvor netop den rigtige kvantitative analyseteknik tillader at skelne systematisk mellem tilfældighed og lovmæssighed i datasæt med mere eller mindre spredte værdier. Men kabalen går selvfølgelig ikke så pænt op hvis 'romantikeren' når det kommer til stykket henter sit metodiske tankegods i positivismen.

Et andet sted hvor jeg tror Söderqvist på en lidt uholdbar måde vil demonstrere en dybere sammenhæng mellem naturforskeren og den romantiske eksistens, er i forbindelse med Nobelforelæsningen i 1984 hvor Jerne brugte den amerikanske lingvist Noam Chomskys 'generative grammatik' som illustration af immunsystemets virkemåde.¹⁶ Den letfattelige lighed mellem Jernes forståelse af immunsystemet og bl.a.

¹¹ S. 386.

¹² Ss. 268, 475.

¹³ Dette fremgår faktisk tydeligt af redegørelsen på s. 338; så meget desto mere mærkeligt er det at det på s. 386 hedder at Jerne »valgte at rette sin opmærksomhed mod *individuelle* biologiske fænomener« (anmelderens kursivering).

¹⁴ Ss. 474-475.

¹⁵ *International Encyclopedia of the Social Sciences*, 1968, vol. 2, ss. 351-352 (under opslaget »Causation«); samme, vol. 15, s. 217 (under opslaget »Statistics«).

¹⁶ Niels Kaj Jerne: »The generative grammar of the immune system«, i *Les Prix Nobel* 1984, Stockholm 1985, ss. 157-171.

Chomskys sprogmodel er at de begge beskriver systemer som kan frembringe en respons på et meget stort og varieret antal stimuli. Organismen producerer immunitetsgivende stoffer der i mængde og kvalitet passer til den infektion der nu engang er tale om. Sprogets 'dybdestruktur' producerer sætninger der i udtrykkets form og substans passer til den situation sproghandlingen skal fungere i.

Söderqvist er ikke grundig nok i sin forklaring af disse svære emner. Den generative grammatiks principper kan ikke forventes kendt af den almindelige læser, og selv den der ved besked i forvejen, aner ikke hvad han eller hun skal tro om hverken Jernes eller Söderqvists standpunkt. Er der blot en rent tankestrukturel lighed mellem de to fænomener, eller menes der at sproget og organismers biokemi i egentlig og 'virkelig' forstand er varianter af det samme 'naturlige' princip?. Jerne selv skrev at hele emnet var ved at blive ham »højest filosofisk«. ¹⁷ Der findes jo andre forfattere der notorisk mener at organismers indre reguleringsmekanismer bedst opfattes som et semiotisk system. ¹⁸ Man kan måske modsat hævde at der er bevidstheden og den sociale dimension til forskel, og at der derfor kun kan være en rent udvendig, formel analogi mellem sproglige og andre systemkomplekser.

Hvorom alting er, virker det opportunistisk at Söderqvist ikke forsøger systematisk at udrede disse tråde, men efterlader læseren med et diffust indtryk af at her er der måske, måske ikke et eller andet med ånden i naturen der passer såre godt på 'romantikeren' Jerne.

Her som andre steder indebærer manglen på systematisk refleksion og eksplicit argumentation en svækkelse af indholdet. Söderqvist har tilsyneladende villet formidle sin analyse i en så vidt muligt rendyrket narrativ form, men resultatet er at der lades meget tilbage at ønske mht. læserens mulighed for at opnå en mere dybtgående og principiel forståelse af det sociale og kulturelle miljø som begivenhederne udfoldes i. Man kan ikke lade være med at undre sig over hvilke overvejelser og hensigter der ligger bag den valgte strategi, men en af dennes konsekvenser er jo netop den svage meta-tekstuelle dimension, der overhovedet kun er til stede gennem de korte overvejelser nævnt i begyndelsen af denne kritik. Da Söderqvist ikke indlader sig på nogen mere dybtgående diskussion af sin metode, må man nøjes med at se på de signaler der udgår fra bogens objektive form- og stiltræk. De er nu sådan set også tydelige nok.

¹⁷ S. 643.

¹⁸ Jesper Hoffmeyer: *En snegl på vejen. Betydningens naturhistorie*, Kbh. 1993.

Et af de mest iøjnefaldende træk er den uhyre omhu Söderqvist har lagt for dagen i udarbejdelsen af det videnskabstekniske apparat i form af noter og anden kildedokumentation. Alt er der gjort rede for så læseren ikke alene løbende kan følge med i tekstens belæg, men fra begyndelse til slutning bliver grundigt orienteret om de forskellige kilders proveniens og den værdi som forfatteren mener at de kan tillægges. Overvejelserne lægges klart og åbent frem, f.eks. diskuteres muligheden for at den selv- og mediebevidste Jerne gennem manipulation med sine udsagn og det righoldige privatarkivs indhold har forsøgt i større omfang at påvirke sin egen biografi. Det er faktisk flot og konsekvent gennemført, og det virker måske småligt at bruge dette i sig selv fortjenstfulde aspekt af bogen som springbræt for en fortsat negativ kritik. Men sammenholder man det med de øvrige dele af værkets helhed, kan man ikke lade være med, foruden den rent praktisk-dokumentariske værdi, at læse det som et signal – kodet, men ganske let at afkode – om at her har vi en afhandling der som akademisk håndværk at betragte er uangribelig. Dette er Historie, skrevet af en mand der kender og behersker alle fagets konventioner, må vi tro. Chokeffekten, hvis man kan sige sådan, opstår ved at andre sider af bogens formsprog ligger så overordentlig langt fra akademisk tørvetrilleri. Fortællingen glider let og velformuleret afsted, man føler sig godt underholdt og opretholder hele tiden en interesse for det livsforløb der skildres, både når det gælder den videnskabelige og den private verden. Der er altså tale om en samtidig anvendelse af vidt forskellige genresignaler.

Nu er genreblanding og andre formeksperimenter ikke noget dårligt i sig selv. Tværtimod er god videnskab og kunst ofte kendetegnet ved på den ene side en sikker beherskelse af tradition og konvention og på den anden side en evne til at 'overraske', at levere en signifikant variation eller et decideret brud eller modstilling, der dog ikke bringer det klassiske referencepunkt helt ud af syne.

Effekten er blot ikke i sig selv tilstrækkelig til at sikre succesen, gennemførelsen kan være mere eller mindre vellykket. Om det ene eller det andet konkret er tilfældet, er en smagssag. Personligt bryder jeg mig ikke om Söderqvists måde at gøre det på. Beretningen er som sagt velskrevet og let flydende, men stilen præges i for høj grad af visse manieristiske udenværker som ikke harmonerer med indholdssubstansen: en jævn fortælling om en begavet naturvidenskabsmands liv. Jeg har tidligere været inde på hvordan Söderqvist bestandig 'smager' på hvad der har med litteratur og filosofi at gøre, men aldrig rigtig kommer i gang med det eller formår at forklare hvorfor det er vigtigt. Dette negative indtryk forstærkes af hans eget forsøg på at virke ændrig, i form af den

særprægede måde kapitlerne er navngivet på. Hver enkelt overskrift består af et lille, på en gang løserevet og betydningsladet citat fra Jerne selv. Det er sådan set meget sjovt fundet på, men heller ikke mere, og spøgen virker malplaceret fordi den sender et falsk signal om intellektuel dybde. Skulle fortællingen om Jerne have haft blot en chance for at opnå dén sofistikerede litterære kvalitet, både i udtryk og indhold, som Söderqvist synes at sigte efter, skulle den have været skrevet som rigtig fiktion, af en rigtig romanforfatter.

På baggrund af disse overvejelser bliver det imidlertid mere forståeligt hvorfor Söderqvist er så karrig med at udtale sig om formål, metode, teori og generaliserbare resultater. Han har, må man mene, villet sprænge den klassiske akademiske form ved at sammensmelte den med en egentligt litterær narrativitet, dog på en måde så ingen kunne sætte en finger på hans kompetence og seriøsitet som traditionel akademisk forsker. Han har dertil villet bygge bro mellem det humanistiske og det naturvidenskabelige tankeunivers, både i den indholdsmæssige afhandling af Jernes liv og i sit eget formsprog.

Kedsommelige, påklistrede og omstændelige forklaringer, udlægninger og abstraktioner passer ikke ind i dette projekt, men de er desværre ofte nødvendige for den historiske forsker. Jernes biografi kunne være blevet et stykke indholdsrig mikrohistorie med ny indsigt i videnskabens historie og sociologi. Men biografen er blevet fanget af sine holistisk farvede litterære og tværvideenskabelige aspirationer. Disse har desværre ikke kunnet virkeliggøres med held, hvilket dog også ville være meget forlangt. Mere kedeligt er det at bogen som historie betragtet, når man ser bort fra udenværkerne, er blevet et eksempel på at stoffet og kilderne har fået lov til at styre. For meget begivenhedsgengivelse, for lidt refleksion og generalisering. Ingen kan tage fra Söderqvist at han har dokumenteret Jernes liv på tilfredsstillende måde. Men det er mere en fremdragelse og fremlæggelse af et stof end det er en udnyttelse af det.